

Зборник на трудови бр.16

**НАЦИОНАЛНА УСТАНОВА
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА
И МУЗЕЈ – БИТОЛА**

ISSN 0351-1774

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

**БИТОЛА
2012**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ НА
Н.У. ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА
И МУЗЕЈ – БИТОЛА**

Претседател на редакциски одбор:
Александар Литовски

Членови на редакциски одбор:
Лиљана Христова
Викторија Момева Алтипармаковска
Ристо Палигора
Зоран Алтипармаков

Технички секретар: Владо Ѓоревски

Превод на англиски: Силвана Петрова Насух
Лектор: Стево Гаџовски
Компјутерска подготовка: Јове Парговски
Печати: Гутенберг Битола

Со мислење на Министерството за култура на Република Македонија, списанието Зборник на трудови на Заводот за заштита на спомениците на културата и музеј Битола е ослободено од плаќање на данок на промет.

СОДРЖИНА:

Александар Миткоски ТРИ НОВИ ПРАИСТОРИСКИ ЛОКАЛИТЕТИ ОД ПРИЛЕПСКО.....	7
Душко Темелкоски, Александар Миткоски АНТИЧКО МАКЕДОНСКИ ЛОКАЛИТЕТИ ВО ПРИЛЕПСКИОТ РЕГИОН	19
Снешка Лакалиска УНИКАТНА ПОКЛОНИЧКА ИКОНА НА ПЛАТНО ВО СОБОРНИОТ ХРАМ “СВ.ДИМИТРИЈА”, БИТОЛА, ПРВА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК	39
Драган Георгиев БИТОЛЧАНИ ВО ВИОРОТ НА БАЛКАНСКАТА ВОЈНА - БИТОЛЧАНИ ВКЛУЧЕНИ ВО МАКЕДОНСКО- ОДРИНСКОТО ОПОЛЧЕНИЕ (1912-1913).....	51
Александар Литовски МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНООСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ ОД ВАРДАРСКИОТ ДЕЛ И МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО ПРАШАЊЕ ВО ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА (АВГУСТ - СРЕДИНАТА НА ОКТОМВРИ 1944 ГОДИНА).....	63
Рубинчо Белчески МЕМОРИЈАЛЕН МУЗЕЈ „11 ОКТОМВРИ 1941“ – ПРИЛЕП.....	79
Никола Миновски ХЕРОИНИТЕ ОД СЕЛО ЛЕРА, БИТОЛСКО.....	91
Катерина Мирчевска, Љубица Јанчева ДЕТСКИОТ ДОМ „ЛАЗО ТРПОВСКИ“ ВО БИТОЛА: ЕДНА НОВА АДРЕСА НА ДЕЦАТА ЕВАКУИРАНИ ОД ГРЦИЈА.....	103
Македонка Митрова МИРЦШТЕШКИТЕ РЕФОРМИ ОД 1903 ГОДИНА: ПОДГОТОВКА ЗА ПОДЕЛБА НА ОСМАНЛИСКА МАКЕДОНИЈА И СОЗДАВАЊЕ НА АЛБАНСКАТА ДРЖАВА	115
Роберто Тајковски ГЕРМАНСКИТЕ АКТИВНОСТИ ЗА ОРГАНИЗИРАЊЕ НА МЕСНАТА САМОЗАШТИТА НА МАКЕДОНЦИТЕ ВО ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА ВО 1944 ГОДИНА	127

Елизабета Павковиќ МУЗЕОЛОШКИ ОСВРТ НА НА ТЕМАТСКАТА ИЗЛОЖБА „СВИЛЕНА НИШКА“.....	141
Мери Стојанова ПРАЗНУВАЊЕ НА СЕЛСКАТА СЛАВА ВО ПРЕСПА -ТРАДИЦИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА ВО СОВРЕМЕНИ УСЛОВИ	151
Драгица Чекоровска НАРОДНАТА АРХИТЕКТУРА ВО ПОВАРДАРИЕТО.....	165
Зоран Алтипармаков, Надежда Ѓеоргиева УРБАНИОТ РАЗВОЈ НА ГРАДОТ БИТОЛА ВО КОНТЕКСТ СО ИСТОРИСКО УРБАНИОТ РАЗВОЈ НА СТАРАТА БИТОЛСКА ЧАРШИЈА.....	169
Славица Крстиќ ДВОЈНА ЦРКВА ВО СУВ ОРАХ, КУМАНОВСКО, (СВ. ЃОРЃИ И СВ. НИКОЛА).....	195
Ефросинија Паревска ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО СЕЛО МОКРЕНИ, ЛЕРИНСКО, Р. ГРЦИЈА – СЛИЧНОСТИ ВО ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО ПЕЛАГОНИСКИОТ РЕГИОН, РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	215
Ѓорѓи Димовски - Цолев БАЛКАНСКИТЕ И ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА ВО МАКЕДОНИЈА И ФИЛАТЕЛИЈАТА.....	219
Лидија Достовска СОСТОЈБАТА НА ДВИЖНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО НУ ЗАВОД И МУЗЕЈ – БИТОЛА.....	235
Владо Ѓорески ОСВРТИ: БАЛКАНСКИ ПАРАЛЕЛИ - ДАДО ЃУРИЌ, БАЛКАНСКИОТ ПРОРОК И МОНУМЕНТАЛНОСТА КАЈ ДУШАН ЦАМОЃА	243

Вовед

Почитувани читатели!

Почитувани колеги!

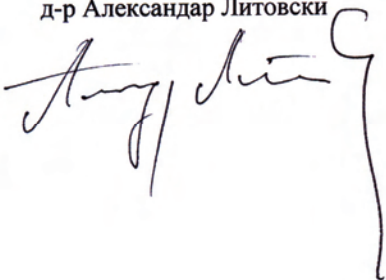
Сметајќи дека публикувањето на стручни и научни трудови од областите поврзани со заштитата и презентацијата на движното и недвижното културно наследство, односно од музеологијата, археологијата, историјата, историјата на уметноста, етнологијата, фолклористиката... и другите сродни дисциплини, е од исклучителна важност за запознавање на јавноста со достигнувањата во овој сегмент од културното и научното живеење, по неколкугодишна пауза, решивме да издадеме нов број од "Зборник на трудови" на Националната установа - Завод за заштита на спомениците на културата и музеј - Битола.

Ова списание има за цел да промовира изворни материјали или сознанија кои ќе бидат стручно и научно издржани и ќе придонесат за објективно согледување на одредени прашања и проблеми од научните области на кои се однесуваат. Настојваме во целост да ја испочитуваме традицијата на "Зборникот на трудови", што значи дека во овој шеснаесетти број ги задржуваме графичките и техничките перформанси кои списанието ги има од почетокот на неговото издавање во далечната 1979 година.

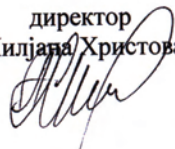
Со искрена надеж дека ќе бидеме во можност и во наредните години континуирано да продолжиме да го издаваме ова наше стручно списание, колегите од сродните стручни институции, но и оние од пошироката научна заедница во Република Македонија, ги повикуваме на активна соработка, а на читателите им изразуваме благодарност за вниманието кои ни го укажуваат!

Битола, 2012 година

Председател на Редакцискиот одбор
д-р Александар Литовски

директор
Лилјана Христова

Драган Георгиев,¹

БИТОЛЧАНИ ВО ВИОРОТ НА БАЛКАНСКАТА ВОЈНА БИТОЛЧАНИ ВКЛУЧЕНИ ВО МАКЕДОНСКО- ОДРИНСКОТО ОПОЛЧЕНИЕ (1912-1913)

Апстракт: Преку пишаните искази на еден учесник во Балканските војни се запознаваме со судбината на илјадници Македонци-емигранти кои доброволно се вклучиле во беспошtedната борба со вековниот непријател сакајќи да и ја донесат долго очекуваната слобода на својата татковина-Македонија.

Клучни зборови: доброволци, ополченци, Битолска дружина, емигранти, одликувања.

Балканската војна е историски настан кој секогаш ќе предизвикува многубројни и најразлични интереси.

Настаните поврзани со тие дејствија побудуваат постојан интерес така што насловот на една мала книшка, издадена од еден учесник на тие собитија, ме натера да се осврнам на тие подзаборавени учесници.

Подвизите на Македоно-одринците през 1912-1913 година е насловот на книшката подготвена од учесникот на тие настани Георги Киселинов².

Во самиот поднаслов е даден описот на содржината на книшката, според кој таа претставува „лични спомени и впечатоци на доброволец од 4-та Битолска дружина”.

Во пресрет на изминати 100 години од настаните поднасловот ме упати на размислувања за тие одважни Македонци кои се пријавиле во беспошtedната борба со вековниот непријател.

Самиот автор, Георги Киселинов³, всушност, е роден охриданиец кој на повикот за борба се вклучил во формираната Битолска доброволна формација.

¹ Магистер по историски науки Драган Георгиев, виш кустос во Н.У. Музеј на Македонија- Скопје, ул. Курическа бб., адреса на живеење ул. Јани Лукровски бр. 10/11, dragigeorgiev@hotmail.com

² Г. Я. КИСЕЛИНОВЪ, *Подвизитъ на македоно-одринци презъ 1912-1913 година*, Скопие, 1943.

Тој, како и целиот слободољубив македонски народ, а со тоа и многубројната македонска емиграција, со радост ја примил веста за конечна пресметка со Отоманската империја.

Разочаран со брзата промена на политиката на младотурците, кои дошле на власт по успешно изведена револуција над Абдулхамидовиот апсолутистички режим, македонскиот народ барал начин да се ослободи од наложената вековна тиранија.

Имено, на општиот повик на борба со *Болниот на Босфорот* за создавање на слободна Македонија, македонскиот народ не можел немо да ги следи случувањата кои се однесувале и за неговата судбина, така што со воодушевување го прифатил апелот на здружените балкански сојузници за претстојната војна со отоманската држава.

Во создадениот Балкански четворен сојуз против Отоманската империја главен арбитар била моќната Бугарска монархија која имала свои аспирации кон територијата на поробена Македонија. Своите претензии ги произнела во т.н. Таен анекс кон *„Договорот за пријателство и сојуз“* потпишан со српската држава, од крајот на февруари 1912 година, со кој се дефинирала поделбата на Македонија.

Додека во плановите и акциите на балканските сојузници, македонскиот народ бил само објект, поголемиот дел од неговите општествени слоеви и класи нескриено ја очекувале пресметката меѓу *крстот и полумесечината* и со воодушевување се готвеле да учествуваат во неа, верувајќи дека конечно ќе се ослободат. На македонскиот народ не му биле познати тајните освојувачки планови на буржоаските соседни балкански влади за поделба и завладување на новоослободените територии од отоманската власт, па затоа со нетрпение и восхит го очекувал повикот за војна.

Подготвувајќи се за претстојната војна, поради поделба и прераспределба на европските територии на Отоманската Империја, Бугарија ги употребила сите можни средства за придобивање на поробеното македонско население за свои цели, за приклучување кон својот воен апарат за што поподготвено да го пречека почетокот на судирот со ослабената отоманска држава.

³ За дејноста на Георги Киселинов (1888-1961), виден просветно-културен деец, филолог, лингвиста, публицист, член на Првата јазична комисија создадена од Президиум на АСНОМ во 1944 год. види: Стојан РИСТЕСКИ, *Григор Прличев нови страници*, Охрид, 1989; Истиот, *Табу темата Киселинов-Конески*, Охрид, 1994.

Во тој правец била искористена и многубројната македонска емиграција која нашла свое прибежиште во соседна Бугарија.

Бројот на македонската емиграција во Бугарија значително се зголемил по задушувањето на Илинденското востание и по неочекуваните жестокости на младотурскиот режим, кој, всушност, го продолжил Абдулхамидовиот апсолутизам⁴.

Во сите нив била засадена желбата за изгонување на омразениот поробувач и создавање на независна слободна Македонија. Ваквите стремежи вешто ги искористиле бугарските воени кругови и за време на општата мобилизација подготвиле специјален *Правилник* за вклучување на македонската емиграција во армијата, иако не биле поданици на Царството.

Во тој поглед монархистичка Бугарија, согледувајќи ја големината и важноста на македонската емиграција, ги вклучила непосредно во воените дејствија. Со заложбите на мајорот во бугарската армија, кукушанецот Петар Дрвингов, кој бил идеен творец, организатор и началник на екипираните Македонци во воените формации, биле создадени доброволни дружини од многубројната македонска емиграција која иако, била распрска на низ многу земји, главно, била сконцентрирана во Царството⁵.

На објавениот повик против Отоманската Империја се јавила многубројната македонска емиграција во Бугарија која главно била организирана во Македонско-одринските добротворни братства. Извршниот комитет на братствата излегол со апел и до населението во Македонија за поддршка на сојузничките војски за „да извојуваат слобода и човечки права“ на поробениот народ⁶.

⁴ Имало неколку етапи во населувањето на Македонците во Бугарија. Првиот период бил кога по задушувањето на Кресненското востание 28.750 бегалци го напуштиле режимот, според информациите од руската администрација. Илинденското востание отворило нов, побрз, помасовен бран на иселувања. Види: Иван КАТАРЦИЕВ, *Македонската емиграција во Бугарија 1944-1950*, Скопје, 2008, 8.

⁵ За создавањето на доброволните македонски (ополченски) дружини види: Петър ДЪРВИНГОВ, *История на Македоно-Одринското опълчение*, томъ първи, София, 1919. Во македонската историографија овие доброволци се опфатени во делата на Ѓорѓи АБАЦИЕВ, *Балканските војни и Македонија*, Скопје, 1958 и Петар СТОЈАНОВ, *Македонија за времето на Балканските и Првата светска војна (1912-1918)*, Скопје, 1969.

⁶ Ѓорѓи АБАЦИЕВ, *Балканските војни и Македонија*, 1958, 120.

Сето тоа придонесло да се јават илјадници Македонци од најразличен состав и со најразлично образование - од неписмени селани и работници до адвокати, учители, луѓе на различна возраст, воодушевени од повикот за борба против непријателот, како што забележал учесникот во тие настани Георги Киселинов⁷.

Поради ваквата пројавена масовност, мајорот Дрвингов, веднаш по добиената дозвола од Штабот на бугарската армија, успеал уште на почетокот на октомври 1912 година да формира 12 Македонско-одрински дружини⁸.

Секоја од нив, според неговиот план, била составена од четири чети од по 212-215 лица кои биле потпомагани од луѓе за опслужување и помошна чета со што вкупниот број на дружината достигнувал 1079 доброволци⁹.

Формираните доброволни дружини биле именувани според славните македонски градови на кои им било ставена и последователна нумерација. Најпрво била создадена Дебарската дружина која била нумерирана како прва, па потоа и преостанатите: 2-та Скопска, 3-та Солунска, 4-та Битолска, 5-та Одринска и 6-та Охридска дружина.

На чело на 4-та Битолска дружина застанал командирот Георги Каназирски, кој од членовите на Битолското, Прилепското и Тетовското братство истата ја формирал во Софија¹⁰.

Со објавувањето на војната сите Македонско-одрински дружини биле приклучени кон бугарската дивизија која била испратена на Источниот фронт. На тој начин македонските доброволци умислено биле испратени на Тракијското боиште, а не во Македонија, наводно да не предизвикале судири со српските и грчките сојузници, а, всушност, загриженоста доаѓала од можната опасност да се изборат за самостојна македонска држава¹¹.

⁷ Г. Я. КИСЕЛИНОВЪ, цит. дело, 6.

⁸ Во текот на воените дејствија, март 1913 година, биле формирани и останатите три Македонско-одрински дружини, со што нивниот вкупен број изнесувал 15, со вкупно ангажирани 14.670 лица. Види: Петър ДЪРВИНГОВ, *История на Македоно-Одринското опълчение*, томъ първи, София, 1919, 659.

⁹ Димитар МИНЧЕВ, *Военнореволюционната дейност на Петър Дървингов (1898-1918)*, София, 1990, 66.

¹⁰ Петър ДЪРВИНГОВ, *История на Македоно-Одринското ...*, 35.

¹¹ Петар СТОЈАНОВ, *Македонија за времето...*, 105.

Со тоа борбениот пат пријавените доброволци од Битола и Битолско, во текот на Првата балканска војна, исцело ги водел на Тракијскиот воен театар каде што се одвивале најжестоките судрувања со отоманската армија.

Таму успешно ги поминале сите борбени дејствија против отоманската војска која била принудена да се повлече и со тоа да се забрза склучувањето на мирот помеѓу завојуваните страни.

Во своите впечатоци за текот на борбените дејствија доброволецот во Битолската дружина, Георги Киселинов, ги опишал страдањата на кои биле изложени на самата фронтиска линија. Сепак, најголеми траги врз него оставила борбата за одбивањето на непријателскиот десант извршен врз малото приморско место Шарќој кое било расположено на брегот на Мраморното Море.

Имено, со започнатиот морски десант од страна на многубројната турска флота, од крајот на јануари 1913 година целиот товар во тие драматични моменти го презеле Македонско-одринските дружини.

На првиот ден од започнатиот десант целата тежина паднала на доброволците од 2-та Скопска и 4-та Битолска дружина кои, по страшната борба гради во гради на *штик*, го принудиле помногубројниот противник на отстапка. Сепак, жестокостите продолжиле и наредниот ден кога од силната артилерија од страна на укотвените бродови испуканите *ѓулиња паѓале како град* меѓу доброволците. Тогаш, со заемно учество и на останатите Македонско-одрински дружини кои дури биле потпомогнати и со борбени авиони, кои за прв пат биле употребени за таа намена, флотата во паника се повлекла¹².

Утредента Битолската дружина влегла во селото каде што глетката била страшна. Целиот град бил разурнат со многу убиени и тешко ранети доброволци, со избодени очи, прободени на штик, со отсечени носеви и уши. Тогаш, според кажувањата на учесникот Георги Киселинов, им блазесувале на мртвите зошто „...*тие минале през најстрашното, а ние живите не знаеме какво не очекува утрешниот ден.*”¹³.

Нехуманите дејствија во борбите за Шарќој биле забележани од страна на т.н. Карнеги комисија кога турската флота бомбардирала

¹² Г. Я. КИСЕЛИНОВЪ, Цит. дело, 12-13.

¹³ *Исто*, 14.

места кои не биле укрепени и немале артилерија со што го нарушила чл. 25 од Хашката конвенција од 1907 година, како и убивањето на 17 ранети македонски доброволци и недолжни цивили¹⁴.

Со успешното одбивање на десантот на Шаркој, со заминувањето на турските воени и транспортни бродови, Македонско-одринските дружини биле распоредени долж морскиот брег на Мраморното Море со што воените дејствија на Галиполскиот фронт завршиле.

Во своето понатамошно искажување Георги Киселинов пишува за пристигнатите лоши вести од Македонија. На Источниот фронт дознаваат за одлуките на мировната конференција во Лондон, дознаваат за новата поделба на Македонија, а голготата продолжила со нивното учество во краткотрајната меѓусојузничка војна и дефинитивната поделба на целостта на Македонија помеѓу балканските монархистички држави, летото 1913 година.

Имено, со завршување на конференцијата во Лондон бил потпишан и мировниот договор со кој територијата на Македонија за прв пат била поделена помеѓу дотогашните сојузници. Незадоволни од развојот на настаните, бугарската команда целото Македонско-одринско ополчение го испратило за Македонија.

Прибрани во своите воени единици со полно наоружање го изодиле патот од Петрич преку Струмица, Радовиш и Штип до околината на Кочани. Битолската дружина била распоредена на височинките северно од градот кон врвот Султан-тепе. Во текот на месечната крвава борба помеѓу довчерашните сојузници, летото 1913 година, самиот Георги Киселинов бил ранет во левата рака во борбите кај Злетовското поле, додека за целото време во рововите била застапена колерата и дезинтеријата.

Склученото примирје, како и конечната одлука на Букурешкиот мировен договор болно одекнале помеѓу македонските доброволци кои биле физички измачени и очајни од развојот на настаните кои не им ја донеле долго очекуваната слобода на нивната татковина. Судбината на илјадниците Македонци-емигранти ја опишале зборовите на учесникот Георги Киселинов кој по настаните во Букурешт останале да жалат за слободата на својата Македонија „... *излишни и никому ненужни на*

¹⁴ *Другите балкански војни*, София, 1995, 214.

чужда земја...”, да ја прекорува судбината што им ја наметнале завладувачките аспирации на балканските монархии¹⁵.

(слика 1. Георги Киселинов во кругот на своето семејство, 1933 година)

Според педантната водена евиденција, дознаваме за вклучени приближно 500 лица од Битола и Битолско во доброволните дружини и чети кои биле во Македонија од коишто најмногу биле застапени во 4-тата Битолска и 6-тата Охридска дружина¹⁶.

Од вкупно евидентираните битолчани во редовите на 4-та Битолска ополченска дружина биле вклучени вкупно 100 лица. Според запишаните занимања на доброволците биле опфатени од секаков вид на професија па дознаваме за пријавени земјоделци, работници, разни занаетчии-шивачи, дрводелци, фурниции, кумурции, бербери, касапини, готвачи, столари, како и учители до вклучени ученици на општа возраст од 18 до 51 година.

Со направената анализа пронајдовме дека најголемиот број на битолчани биле приклучени во редовите на 6-та Охридска ополченска дружина со општо 147 лица¹⁷.

Како интересен учесник во Балканските војни се пројавува името на Донка Ставрева од с. Смилево, една од ретките жени кои зеле директно учество во борбите¹⁸. Желбата за ослободување на Македонија ја натерало смелата и бестрашлива Донка да учествува во Балканската војна. Таа веќе имала револуционерно минато учествувајќи во редовите на четата на Славејко Арсов за време на Илинденското востание. По неговиот неуспех таа, како и многуте

¹⁵ Г. Я. КИСЕЛИНОВЪ, Цит. дело, 21-22.

¹⁶ Битолчаните биле застапени во сите преостанати ополченски дружини, но нивниот број не бил толку голем како споменатите две. Со својата храброст се истакнале во Велешката, Прилепската и Серската дружина каде некои биле и наградени со одликувања. Види: *Македоно-одринското опълчение 1912-1913 г. личен състав*, Архивни справочници, бр.9, Софија, 2007.

¹⁷ *Македоно-одринското опълчение...*, Софија, 2007.

¹⁸ Во редовите на Македонско-одринското ополчение се среќава името на уште една жена доброволец Руша, сестрата на Гоце Делчев, која се вклучила во 14-та Кукушка дружина формирана пролетта 1913 година на самиот фронт. Види: Владимир КАРАМАНОВ, *Изпраќане доброволци и събирање првџ мџстно войници отъ Кукуш и околината му през време на Балканската война 1912/1913 год.*, Иллюстрация Илинденъ, 1937, кн, 8, 7; Симо МЛАДЕНОВСКИ, *Револуционерката Руша Делчева (1868-1945), по спомените на Лика Чопова*, Скопје, 1983, 84.

Македонци, да се спаси од одмаздничките репресалии на турскиот режим заедно со својот сопруг заминала за Варна. Маката по напуштената родна земја била огромна. Со самото објавување на војната против Отоманската Империја Донка со нејзиниот сопруг се пријавиле како доброволци во Македонско-одринското ополчение. Била распоредена во формиранаата 8-та Костурска дружина со која учествувала во сите битки поминувајќи го целиот нејзин борбен пат. За својата покажана храброст и самопожртвуваност била наградена со Орден за храброст¹⁹.

(слика 2. Донка Ставрева, родена во село Смилево, Битолско, доброволец во 8-та Костурска ополченска дружина, наградена со Орден за храброст IV степен)

Поради своите залагања на бојното поле со Орденот за храброст²⁰ биле наградени и многу други битолчани.

Така за своите залагања на бојното поле се запознаваме со наградените доброволци од 4-та Битолска дружина кои се здобиле со Орденот.

Од самиот град Битола се среќаваат имињата на двајца учесници кои биле ранети во борбите, Георги Алексов и Мито Димков, потоа, Христо Петков, Дамјан Георгиев, Христо Иванов, Михаил Костов, Михаил Марков, Ангел Ташков, Петар Трајков, како и студентот Михаил Церев.

(слика 3. Орденот за храброст /аверс-реверс/)

Помеѓу одликуваните имало и лица од Битолско кои го заслужиле Орденот. Преку направеното пребарување се сретнавме со наградените Цветко Најденов од село Беранци, Георги Спиоров од село Ѓавато, Иван Марков од село Добрушево, од село Егри Димитар Димев, Ангелчо Петров од село Лавци, од село Лесково Славе Новев, село Облаково Георги Лозев, село Радобор Китан Петров, село Рамна Стојан Бошнаков, и од село Стрежево Наум Настев. Кон нив ќе ги додадеме и ранетите во борбите кои биле од село Слечче, Христо Петров, село

¹⁹ Жана СТОЙНОВА, *Българката по време на Балканската война 1912-1913 г.*, Известия на националниот Военноисторически музеј, т. VI, Софија, 1984, 136.

²⁰ Орденот за храброст е најстар, најпознат и најпопуларен орден востановен од бугарскиот кнез Александар Батенберг во 1880 година кој се доделува „за храброст и хероизам во време на војна“. Види: Тодор ПЕТРОВ, *Български ордени и медали*, Софија, 1982, 19.

Подмол Илија Најдов, село Трново Сотир Цогов, како и Димитар Христов од село Чагор.

Меѓу доброволците од Битолската дружина имало наградени и со одликување *Медал за Балканската војна 1912-1913*²¹.

Со таков медал биле одликувани: Борис Зографов, Ставе Наумов и Никола Талев од Битола, како и нивниот соборец Димитар Аврамов од село Смилево.

За покажаната храброст, одважност и саможртвување биле наградени и 20-на битолчани од редовите на 6-тата Охридска ополченска дружина. Со Орденот се здобиле: Спирос Божинов од село Бабино, Христо Георгиев од село Вардино, Васил Константинов од село Велмевци, село Градиште Јове Стојанов. Од селото Илино биле наградени: Миленко Велјанов, Григор Наумов, Коста Симеонов и Тодор Стојанов, а од селото Света Крсто Ангелов, Атанас Грозданов и Коста Талев. Од селото Цер, Богоја Ангелов, Наум Велков, Методи Кирков и Богоја Костадинов, исто така, биле одликувани, како и Мише Иванов од село Церско.

Со *Медал за Балканската војна 1912-1913* биле наградени нивните соборци Стојан Ацев од село Слоештица, Деспод Дамјанов од селото Спростране и Силјан Димов од село Цер.

Секако дека имало битолчани и во останатите Македонско-одрински дружини кои, исто така, се здобиле со одликување. Со Орденот се закитиле доброволците во 9-тата Велешка дружина: Стојан Сотиров, Димитар Петков и Иван Петров од Битола, како и Васил Христов од село Брод и Петар Блажев од селото Иваневци,

Како припадници на 10-та Прилепска ополченска дружина, исто така, биле наградени битолчаните Коста Талев од градот, Велко Тасев од село Брезово, Тома Петров и Цветан Павлов од село Илино и од село Смилево доброволецот Атанас Димитров.

Списокот на наградени битолчани продолжува и во преостанатите ополченски дружини: 1-та Дебарска, 2-та Скопска, 5-та Одринска, споменатата 8-ма Костурска, како и во редовите на 11-та Серска.

²¹ Ова одликување било востановено по случај годишнината од Балканските војни кога царска Бугарија со Указ од декември 1933 година го востановила „за дела и заслуги“ на сите останати живи учесници во Балканската војна. Види: Веселин ДЕНКОВ, *Български ордени и медали*, София, 2001, 164.

Сите Македонско-одрински ополченци на борбената линија застанале под своите борбени знамиња. Доброволците од 4-та Битолска дружина застанале под знамето кое било изработено за време на формирање на самото ополчение. Авторот како и самите изработувачи останале непознати. Тоа било претставено на свилено платно со размер 102 на 100 см на кое на предната страна хоризонтално се поставени црвеното, зеленото и белото поле на кое било машински извезен калиграфски натпис *Битолска ополченска /1912 год./ дружина*.

(слика 4. Знамето на Битолската дружина /предна страна/)

Во средината на другата страна со разнобојни конци е извезен исправен крунисан и вооружен лав, свртен на десна хералдичка страна, кој стапнал над разспарчен полумесец. На дрвената дршка е поставена гривна на која е испишано името и бројот на дружината, имено, *4-та Битолска дружина*²².

Едно од главните обележја на доброволците во Македонско-одринското ополчение бил амблемот кој го носеле на капите кој претставувал исправен лав, со триколорно знаме со натпис МООП (Македонско-одринско ополчение) и годината на основањето 1912, кој стапнал над полумесец. Застанувањето под тој симбол значело беспопштена борба со вековниот непријател, преточено во долго очекуваниот императив – слобода за Македонија.

(слика 5. Амблем на Македонско-одринското ополчение /МООП/)

²² Радка НАЙДЕНОВА, *Знамена на дружини от Македоно-Одринското опълчение*, Военноисторически сборник, кн.3, София, 1986, 157-158; Иван ИВАНОВ, *Знамената на бойната слава*, София, 2010, 83-84.

Знамињата на Македонско-одринските дружини денес се чуваат во Военноисторискиот музеј во Софија. Нивниот број изнесува 12.

Резиме

Во пресрет на 100 - годишнината од настаните поврзани со решавањето на судбината на македонскиот народ даден е мал осврт за учеството на битолчани, емигранти во Бугарија, кои се пријавиле во доброволните дружини за борба против вековниот непријател. Застанати под знамето на својата дружина, храбро се бореле убедени дека со тоа ќе придонесат за конечно ослободување на својата татковина-Македонија. Издадената книшка на еден од непосредните учесници ми даде мотив и поттик да се осврнеме врз овие подзаборавени Македонци на кои слободата на нивната татковина им била императив.

**Dragan Georgiev
BITOLA CITIZENS IN THE WHIRLWIND OF THE BALKAN
WAR. BITOLA CITIZENS RECRUITED IN THE MACEDONIAN-
ODRIN MOVEMENT (1912-1913)**

In the rencounter of the 100 years annual of the events connected to the resolving of the destiny of the Macedonian people this work should be considered as a small review given about the participation of Bitola citizens, immigrants in Bulgaria who voluntary login in the volunteer crew to fight against their century long enemy. Standing under the flag of their crew they fought bravely convinced that they will contribute for the final liberation of their homeland Macedonia.

Published book of one of the participants gave me a motive and inspiration to give this retrospection for those forgiven Macedonians to whom the freedom of their homeland was the greatest imperative.